

Mzdová politika v prvorepublikovém cukrovarnictví

WAGE POLICY IN SUGAR INDUSTRY DURING THE FIRST CZECHOSLOVAK REPUBLIC

Jan Hladík – Vysoká škola ekonomická v Praze

Tato studie se zabývá mzdovou politikou cukrovarnického průmyslu v době první Československé republiky. Pozornost je zaměřena na to, jakými postupy se snažil cukrovarnický průmysl zajistit dobré pracovní podmínky pro své zaměstnance s ohledem na ekonomický vývoj a jaké reálné dopady tato praxe přinesla.

Roky poválečné svízele (1918–1923)

Nově vzniklé Československo pocítovalo závažné důsledky skončené války také v hospodářské rovině. Základní potraviny prodávané za regulované ceny byly nedostupné, a ty nabízené na černém trhu byly násobně dražší než potraviny na legálním trhu. Kupní síla mezd dosahovala 28 % roku 1913 a zvyšovala se i nezaměstnanost (1). Ve společnosti rostlo napětí hrožící přerodem ve stávky. Tohoto rizika si bylo vědomo i zájmové sdružení cukrovarnického průmyslu *Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického* (ÚŠČPC). Snažilo se proto, aby jeho mzdová politika byla v rámci možností k zaměstnancům co nejvíce vstřícná, čímž úspěšně předešlo možným stávkám (2), které zejména na jaře roku 1919 v mnohých průmyslových závodech vypukly a některé z nich přerostly v dělnické demonstrace (3).

Poválečná inflace začala odeznívat v roce 1921, kdy došlo ke koncedování předchozích mzdových ujednání, avšak z důvodu vysokých cen obilí byl zaměstnancům poskytnut drahotní příplatek (4). V průběhu kampaně 1921/1922 naopak došlo ke snižování cenové hladiny, což přimělo zástupce cukrovarnického průmyslu k přípravě nové smlouvy přizpůsobené aktuálnímu trendu. Vyjednávání se zástupci úřednictva mělo hladký průběh a nová smlouva s účinností od počátku roku 1923 implikovala snížení drahotných příplatků o 30 % a snížení mezd na 85 % původní hodnoty. Velmi složité bylo jednání s dělnictvem, jehož mzdy nakonec byly sníženy maximálně o 10 %. Pokles cen však pokračoval i na prahu nové kampaně 1922/1923, proto pro nové smlouvy s dělníky účinné od února 1923 bylo ujednáno další snížení mezd v rozmezí 15–19 %. Problémem však bylo, že v počátcích účinnosti nové smlouvy již začínaly růst životní náklady (5). Pro období počínající červencem 1923 měly být původně zrušeny některé dosud zaměstnancům vyplácené benefity. To se setkal s odporem ze strany zaměstnanců. Nakonec k rušení benefitů nebylo přistoupeno, ba naopak byla vyplácena odměna ve výši 5 %, která sloužila jako odškodné za prudké snížení mezd od února 1923 (6).

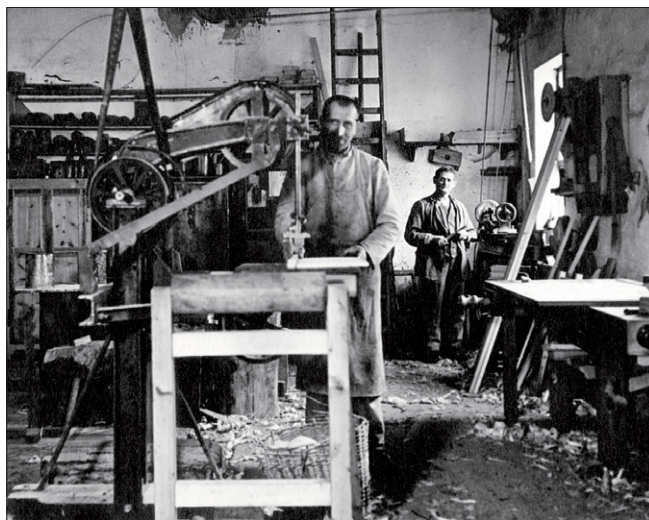
„Zlaté období“ a nástup problémů (1924–1929)

V následujících letech se cukrovarnickému průmyslu dařilo, ale vyjednávání kolektivních smluv příliš jednoduché nebylo. Po dlouhých jednáních se podařilo smlouvu uzavřít. Stálí i kampaňoví zaměstnanci dostali vysoké odměny ke mzdám, ale síla dělnictva při vyjednávání začala zaměstnavatelskou stranu

děsit. Cukrovarnický průmysl se snažil neúspěšně založit orgán, který by řešil neshody mezi zaměstnavateli a zaměstnanci (7, 8). Velkou lekcí pro zaměstnavatele byly události roku 1926. Tohoto roku se tržní situace nevyvíjela příznivě, a tak se zaměstnavatelé rozhodli zkrátit mzdy alespoň kampaňovému dělnictvu o 10 %. Ti ale rozpoutali týdenní stávku a dosáhli koncedování mzdových podmínek minulé smlouvy pro smlouvu současnou (9). Od této chvíle cukrovarníci skutečně dbali na to, aby k žádné další stávce už nedošlo. Přes hospodářské obtíže panující na komoditním trhu byly v následujícím období mzdy zvýšeny plošně o 4 % (10) a do roku 1929 byly mzdové podmínky jen prodlužovány. Nově však byla do smluv zahrnuta praxe odškodňování dělníků propuštěných z důvodu nadbytečnosti (např. při akvizici jiným závodem) (11).

Krise a konec republiky (1929–1938)

Během kampaně 1929/1930 došlo k dojednání nových smluv, které obsahovaly mzdové podmínky stejné jako v minulé kampani, avšak vyskytl se zde i dodatek zakazující svévolné převádění zaměstnance do nižších mzdových kategorií, což bylo možné pouze v případě velmi vážného porušení pracovní kázně. V průběhu vyjednávání se zaměstnanci také došlo ke sporu o znovuzavedení vyplácení drahotných příspěvků. Spor skončil vítězstvím zaměstnavatelů (12).

V kampani 1930/1931 nadále pokračoval propad cukerní produkce. Nyní se vyvezlo o polovinu objemu cukru méně než v kampani 1924/1925 (13), ale v mzdové oblasti se to výrazněji neodrazilo. *Svaz vaříčů cukrovarnických* dokonce vybídl ke zvyšování mezd. Tomu však nemohlo být vyhověno, neboť zaměstnavatele finančně velmi tížilo i vyplácení současné výše mezd. Politika „vysokých mezd“ se ovšem také odrážela propouštěním stále většího počtu zaměstnanců (14).

Skutečně hluboká krize však postihla cukrovarnictví v kampani 1931/1932, kdy došlo také ke snížení domácí spotřeby cukru. Zaměstnavatelé v obavě ze stávků sice ponechali výši mezd v nezměněné podobě, ale zároveň přistoupili k omezování provozu pod 48 hodin týdně v zimě, snižování či rovnou ke zrušení různých premii a odměn. Cukrovarnický průmysl v této době také úspěšně bojoval proti zavedení 40hodinové týdenní pracovní doby (15). V následující kampani zůstaly ve většině závodů dělnické mzdy neměnné, jen mzdy úřednictva se snížily o 10 %. Práce přesčas se od této chvíle směla vykonávat jen ve výjimečných případech, jinak byla zakázána. (16)

V kampani 1933/1934 bylo zakázáno zaměstnávání osob mladších 20 let (předtím to bylo 18 let) na pozice pomocných kampaňových dělníků. Praxe odškodňování při akvizici nebo rušení závodu se nyní vztahovala i na zaměstnance, kteří v posledním roce nebyli stálými zaměstnanci cukrovarů (17). V průběhu následující kampaně chtěla vláda opět zavádět 40hodinový pracovní týden a o rok později se cukrovarnický průmysl dostal také pod tlak vyvíjený zaměstnanci. Problémem totiž bylo, že postižené cukrovary omezily výrobu takovou mírou, že v týdenním úhrnu se v nich pracovalo méně než 40 hodin týdně, ale na druhé straně také existovaly cukrovary, kde se pracovalo déle. Stanovení pracovní doby jednotně na 40 hodin týdně by tedy bylo ekonomicky značně neefektivní (18, 19).

Během kampaně 1935/1936 se export cukru meziročně snížil o 25 %, což se opět neodráželo ve mzdách, které zůstaly v původní výši. Také stálí zaměstnanci začali být nyní dočasně vyřazováni z práce. ÚSČPC se snažil dělníkům vyjít vstříc alespoň v tom, že apeloval na cukrovary, aby doba vyřazení nebyla jednorázově delší než osm dnů. Vyřazení dělníci měli

také v přechodné době nárok na deputát uhlí a cukru. Dále bylo cukrovarům doporučeno, aby při kampaňových pracích nezaměstnávali starobní důchodce ale dříve propuštěné cukrovarnické zaměstnance a nemajetné lidi bez práce (19). Poslední dvě kampaně před Mnichovským diktátem se nesly v duchu hospodářského oživení. V kampani 1936/1937 byla úřednictvu zvýšena mimořádná premie o 25 % a dělníci si v nových kolektivních smlouvách také vydobyli několik zásadních ústupků. Za prvé se jednalo o mimořádnou peněžitou pomoc pro dělníky zaměstnané alespoň 8 měsíců, která činila pro ženaté dělníky 350 Kč a pro svobodné 200 Kč. V následující kampani 1937/1938 výše dávky vzrostla na 450 Kč pro ženaté dělníky a 250 Kč pro svobodné dělníky obou pohlaví. Příspěvek nepodléhal důchodové dani. Za druhé bylo v kolektivní smlouvě ujednáno, že při snižování pracovní doby nesmí být zkrácena týdenní nebo měsíční mzda. Kampaňovým dělníkům, kteří byli pravidelně vyřazováni na nejvýše čtyři měsíce po dobu alespoň pěti let, přislíbila smlouva speciální kampaňovou přírážku ke mzdě a zvýšený přiděl cukru a uhlí. V poslední kampani byl úřednictvu přiznán drahotný příspěvek, který dosahoval 25 % mimořádných odměn (20, 21).

Závěr

Po velkou část existence první Československé republiky ohrožovala cukrovarnický průmysl hrozba stávků na straně jedné a na straně druhé nepříznivý tržní i ekonomický vývoj. Zpočátku byla kontinuita výroby ohrožena poválečnou inflací, bídou a z nich vycházející hrozbou stávek, které byly zažehnány právě díky velkorysé politice vůči zaměstnancům. Vzhledem k silným odborům se však v době zotavení hospodářství nepodařilo zcela přizpůsobit mzdovou politiku tržním potřebám. To se ukázalo jako problém v momentě, kdy cukrovarnický průmysl začal zažívat hospodářský propad a bylo nutné tomu přizpůsobit i úroveň mezd. S krácením mezd se mělo začít u kampaňových dělníků, ti však na protest rozpoutali týdenní stávku. Od této chvíle se zaměstnavatelé stávků obávali natolik, že udržovali vysokou mzdovou hladinu i v době stále se zhoršujících hospodářských podmínek. Tato politika měla za následek hromadné propouštění, omezování výroby a nezaměstnávání některých skupin obyvatelstva.

V obecnějším kontextu tato studie tedy potvrdila tezi, že rigidnější trh práce je jednou z příčin vyšší nezaměstnanosti na tomto trhu.

Text je jedním z výsledků projektu Cukrovarnický průmysl jako opomíjený aktér mezinárodního obchodu v meziválečném období (Interní grantová agentura VŠE, projekt: F5/9/2017).

Souhrn

V časech bezprostředně po první světové válce byly mzdy v cukrovarnickém průmyslu přizpůsobovány vysoké cenové hladině z důvodu předcházení stávkám. Později naopak v důsledku deflace byly mzdy prudce snižovány. Takto prudké snížení se již nikdy nezopakovalo, a to kvůli stávce v říjnu 1926. I v časech velké hospodářské krize držely cukrovary mzdy nezdřavě vysoko, což se projevovalo ve zvýšeném počtu propuštěných lidí a také v omezování výroby.

Klíčová slova: cukrovar, mzda, dělník, hospodářská krize, sociální politika.

Literatura

1. KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918–1938): I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha: Libri, 2003, 570 s., ISBN 80-7277-195-7.
2. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1919/20 přednesená na valné hromadě dne 24. května 1921*. Praha: Nákladem Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického (ÚŠČPC), 1921, 34 s.
3. Živelné hnutí proti lichvě. *Lidové noviny*, 27, 1919 (142), s. 1–6.
4. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1920–1921 přednesená na valné hromadě dne 7. června 1922*. Praha: ÚŠČPC, 1922, s. 57.
5. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1921–1922 přednesená na valné hromadě dne 6. června 1923 v Mariánských Lázních*. Praha: ÚŠČPC, 1923, 40 s.
6. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1922–1923 přednesená na valné hromadě dne 13. června 1924 v Karlově Studánce*. Praha: ÚŠČPC, 1924, 50 s.
7. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1923–1924 přednesená na valné hromadě dne 12. června 1925 v Lubačovicích*. Praha: ÚŠČPC, 1925, 68 s.
8. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1924–1925 přednesená na valné hromadě dne 29. května 1926 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1926, 84 s.
9. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1925–1926 přednesená na valné hromadě dne 10. června 1927 v Bratislavě*. Praha: ÚŠČPC, 1927, 102 s.
10. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 13. června 1928 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1928, 122 s.
11. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 20. června 1929 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1929, 163 s.
12. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 17. června 1930 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1930, 116 s.
13. LACINA, V.: *Krise československého zemědělství 1928–1934*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1974, 352 s.
15. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 17. června 1931 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1931, 152 s.
16. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 24. června 1932 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1932, 132 s.
17. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 22. června 1933 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1933, 142 s.
18. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 30. května 1934 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1934, 144 s.
19. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 13. června 1935 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1935, 130 s.
20. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 10. června 1936 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1936, 109 s.
21. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 18. června 1937 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1937, 127 s.
22. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 15. června 1938 v Praze*. Praha: ÚŠČPC, 1938, 110 s.

Hladík, J.: Wage Policy in Sugar Industry During the First Czechoslovak Republic

After the end of the First World War, wages in the sugar industry were adjusted to a high price level in order to prevent strikes. Later on, as a result of deflation, wages were sharply reduced. Such a sharp reduction had never been repeated due to the strike in October 1926. Even in the days of the Great Depression, wages in the sugar industry were unhealthily high, which reflected in an increased number of dismissals and in production constraints.

Key words: sugar factory, wage, worker, economic crisis, social policy.

Kontaktní adresa – Contact address:

Ing. Jan Hladík, Vysoká škola ekonomická v Praze, Katedra hospodářských dějin NF, nám. Winstona Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika, email: xhlaj47@vse.cz

Pozn.: Ilustrační fotografie pracovníků českých cukrovarů (Roudnice a Modřany) z doby první republiky jsou doplněny redakcí.